

mentu (wyd. 3, zmienione i powiększone, Poznań 1960), *Proces Chrystusa w świetle historyczno-krytycznym* (wyd. 3, zmienione i powiększone, Poznań 1965).

We wszystkich okresach swej twórczości naukowej Ks. E. Dąbrowski pilnie śledził nowe kierunki w bibliistyce oraz nowe odkrycia archeologiczne i informował o tym zawsze na bieżąco w swoich artykułach. Do tej dziedziny twórczości Ks. Dąbrowskiego można zaliczyć następujące pozycje: *Problemat Chrystusa we współczesnej literaturze katolickiej* (Poznań 1950), *Studia Biblijne* (Poznań 1952), *Glossy i odkrycia biblijne* (Warszawa 1954), *Odkrycia w Qumran nad Morzem Martwym a Nowy Testament* (Poznań 1961), *Sobór Watykański II a biblistyka katolicka* (Poznań 1967), *R. Bultmann jako krytyk Nowego Testamentu* („Znak”, 20 (1968) 606—641), *Nowy polski przekład Pisma św. z języków oryginalnych. Krytyczna ocena tzw. Biblii Tysiąclecia* (Londyn 1967). Do tego typu twórczości należą również *Konfrontacje* (Poznań 1970), które ukazały się jako opus posthumum. W dziele tym Ks. Dąbrowski bardzo krytycznie ustosunkował się do tzw. nowej teologii i egzegezy, występując jako obrońca „credo” Kościoła katolickiego.

Szkic ten nie zawiera pełnej bibliografii prac Ks. Dąbrowskiego ani też nie jest krytyczną oceną jego twórczości naukowej. Pracy tej dokonają potomni. Chodziło tylko o przypomnienie i zwrócenie na gorąco uwagi na sylwetkę naukową pierwszego polskiego doktora nauk biblijnych, któremu powojenna egzegeza polska w dużej mierze zawdzięcza swój dynamiczny rozwój. Kończąc ten pobieżny rys sylwetki twórczej Ks. Prof. Eugeniusza Dąbrowskiego, warto przytoczyć słowa Piusa XII zawarte w liście skierowanym do Ks. Dąbrowskiego przez Sekretariat Stanu 18 XII 1948 r. jako odpowiedź na wręczony Ojcu św. przekład Nowego Testamentu: „Reverende Domine [...] Laudabilem enim curam egisti [...], ut inde piorum fructuum vigens messis succrescat!”.

KS. JAN SZLAGA

VIII KONGRES BIBLISTÓW POLSKICH W WARSZAWIE

W dniach 25—27 VI 1970 r. w gmachu Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie odbył się VIII Kongres Biblistów Polskich. Przed rozpoczęciem obrad Kongresu, bibliści reprezentujący polskie ośrodki akademickie oraz seminaria diecezjalne i zakonne, wzięli udział we mszy św. celebrowanej przez ks. kard. Karola Wojtyłę, arcybiskupa krakowskiego. Po ewangelii homilię wygłosił ks. kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski. W przemówieniu swoim Ksiądz Prymas zaakcentował potrzebę ciągłego doskonalenia warsztatu naukowego badań biblijnych, na których wyniki czeka zarówno duchowieństwo, jak i laikat. Pokładane w bibliistyce polskiej nadzieje spełnią się wówczas, kiedy badawczej pasji szukania nowych rozwiązań hermeneutycznych, egzegetycznych i teologicznych towarzyszyć będzie świadomość, że dokonywać się one mają in medio Ecclesiae, w kontekście konkretnych potrzeb Kościoła doby posoborowej. Po mszy św. ks. kard. Karol Wojtyła poinformował zebranych o dyrektywach Komisji Nauki przy Episkopacie Polski, dotyczących studium Pisma św. Z kolei głos zabrał rektor Akademii Teologii Katolickiej ks. prof. dr Józef Iwanicki, witając biblistów przybyłych na obrady, szczególnie zaś serdecznie gości zagranicznych: ks. prof. Heinza Schürmanna z Erfurtu, konsultora Papieskiej Komisji Biblijnej, i ks. prof. Josepha Coppensa z Lovanium, życząc wszystkim owocnych wyników spotkania. W imieniu Sekcji Biblistów Pol-

skich uczestników Kongresu powitał ks. prof. dr Stanisław Łach, konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej, który dokonał krótkiego podsumowania dotychczasowych polskich zjazdów biblijnych, wyrażając jednocześnie przekonanie, że VIII Kongres będzie niemałym wkładem w rozwój polskiej biblistyki.

Obrady pierwszego dnia, którym przewodniczył ks. prof. dr Feliks Gryglewicz (Lublin, KUL), zostały zainaugurowane wykładem ks. prof. H. Schürmanna *Jesu Handlungen am Abendmahl*. Mówca zajął się rozgraniczeniem elementów hellenistycznych i judaistycznych w opisach ustanowienia Eucharystii, dochodząc do wniosku, że genezy gestów i słów towarzyszących ustanowieniu należy szukać w środowisku palestyńskim, gdzie do istoty wieczerzy paschalnej należało błogosławieństwo chleba i kielicha wina. Jezus nawiązał do rytuału żydowskiego, nadał jednak spełnianym przez siebie czynnościom nowy sens; z jednej strony eucharystyczny, wiążąc je z własną męką i śmiercią, z drugiej zaś eschatologiczny, wyrażony zwrotem „donec veniat”. W początku mszy św. nie należy zatem widzieć całej wieczerzy paschalnej, lecz tylko te dwie najistotniejsze czynności i związane z nimi formuły słowne.

W referacie *Współczesna hermeneutyka biblijna* ks. doc. dr Stanisław Grzybek (Warszawa, ATK) omówił pokrótce dzieje i charakter reguł hermeneutycznych. Korzystając z dorobku minionych wieków, współczesny biblista może posługiwać się historyczno-krytyczną metodą badań biblijnych, krytyką literacką, poza tym nie powinien przeczyć sprawy demitologizacji języka biblijnego, by wreszcie dojść do egzystencjalnej interpretacji Pisma św.

Ks. prof. dr Czesław Jakubiec (Warszawa, ATK) wygłosił referat *Nauka Starego Testamentu o grzechu pierworodnym*. W pierwszej części swego wystąpienia mówca zajął się historią problemu, dla której reprezentatywne są dwie opinie, że Stary Testament bądź nie mówi o grzechu pierworodnym (H. Haag), bądź przygotowuje grunt pod doktrynę o grzechu pierworodnym, przy czym samo pojęcie grzechu pierworodnego kształtowało się przez czas dłuższy (A. M. Dubarle). Powoływanie się w nauce o grzechu pierworodnym na Psalm 51 i księgę Joba jest mało uzasadnione, gdyż wątpić należy, czy faktycznie mamy tu do czynienia z aluzjami do grzechu pierworodnego w dzisiejszym jego rozumieniu. Do dyspozycji biblisty pozostaje w zasadzie tylko tekst Rdz 3, w którym rozróżnić trzeba fakty teologiczne, jak raj, zakaz Boży, przyjęcie zakazu, pokusa, oraz etiologiczne, w tym wypadku teologiczną refleksję autora biblijnego nad inicjatywą zbawczą Boga. Istotę zaś grzechu pierworodnego, na podstawie przesłanek płynących z Rdz 3, ks. prof. Jakubiec upatruje w „grzechu rodzenia”. Nowa historia zbawienia zaczęła się wówczas, kiedy nowa Ewa została spod niego wyjęta.

Ks. doc. dr Lech R. Stachowiak (Lublin, KUL) wygłosił referat *Symboliczne czynności proroków jako forma przekazu słowa*. Czynności symboliczne stanowiły wyższą formę nauczania prawdy; zawsze podkreślały nieuniknione wypełnienie się kary Bożej. W interpretacji czynności symbolicznych należy mieć na uwadze następujący schemat ich opisu: prorok otrzymuje polecenie wykonania czynności, następuje sama czynność oraz wyjaśnienie jej znaczenia.

W drugim dniu obradom przewodniczył prorektor Akademii Teologii Katolickiej ks. prof. dr Jan Stępień. Pierwszy referat w tym dniu wygłosił ks. dr Michał Peter (Poznań) — *Hermeneutyka Starego Testamentu*. Prelegent przypomniał zasadnicze reguły hermeneutyczne, a następnie uzasadnił konieczność uwzględnienia zasady łączności obydwu Testamentów; Nowy Testament jest wypełnieniem Starego. Nie może zatem w interpretacji Starego Testamentu zabraknąć uwypuklenia tekstów paralelnych w stosunku do Nowego Testamentu, a dalej uwzględnienia sensu pełnego lub pełniejszego oraz typologii biblijnej.

Ks. prof. dr S. Łach (Lublin, KUL) zajął się w swym wykładzie *Nowe zasady hermeneutyczne w interpretacji Psalmów* omówieniem osiągnięć H. Gunkela i jego szkoły, a następnie zwrócił uwagę na konieczność uwzględniania w egzegezie gatunków literackich poszczególnych Psalmów. Jedyne na tej drodze można uzyskać niezbędne przesłanki do teologicznie poprawnej interpretacji Psalmów.

Referat ks. prof. J. Coppensa *Zasady hermeneutyczne w zastosowaniu do Ewangelii* omówił konstytucję *Dei Verbum* w aspekcie przekazanego w niej „systemu hermeneutycznego”. Pierwszym hermeneutą Pisma św. jest Tradycja; w oparciu o nią oraz pracę nad tekstem egzegeta umożliwia właściwe i w miarę najpełniejsze wykorzystanie Biblii w liturgii, zwłaszcza zaś w homilii.

Ks. dr Jerzy Chmiel (Kraków) w referacie *Hermeneutyka biblijna Nowego Testamentu* zwrócił uwagę na docenienie „horyzontu lingwistycznego i demitologizacyjnego” na drodze do interpretacji faktów w duchu personalizmu i egzystencjalizmu teologicznego.

Referat ks. doc. dra Kazimierza Romaniuka (Lublin, KUL) *Z problematyki nowszych ujęć nauki o odkupieniu* zapoznał słuchaczy z nowym ujęciem soteriologii w dzisiejszej biblistyce. U podstaw tego traktatu powinno leżeć stwierdzenie wielkiej miłości Boga do człowieka, grzech zaś winien być ukazany jako coś wtórnego w wielkim dziele inicjatywy zbawczej Boga. Miłość była również głównym motywem dzieła odkupienia dokonanego przez Chrystusa. Na taką motywację soteriologiczną zwrócić powinna uwagę teologia dogmatyczna, by jak najlepiej ukazać responsoryjny charakter dzieła odkupienia (wezwanie Boga i odpowiedź człowieka).

Drugi dzień obrad zakończył się nabożeństwem eucharystycznym, połączonym z konferencją ks. dra Wawrzyńca Gnutka (Tarnów).

W trzecim dniu obrad na przewodniczącego prezydium powołano ks. doc. dra Władysława Smerekę (Kraków). Omówienia problemu zastosowania nowych zasad hermeneutycznych w homiletyce i katechetyce podjęli się ks. dr Józef Kudasiewicz (Lublin, KUL) i ks. dr Marian Wolniewicz (Poznań). Ks. J. Kudasiewicz problem swojego wystąpienia sformułował jako pytanie: *Jak głosić kazania przy współczesnym stanie teologii i egzegezy?* Konfrontacji współczesnego przepowiadania z hermeneutyką biblijną domagają się dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, a poza tym charakter doktryny, którą się głosi: depozyt objawienia z wielorakimi właściwościami literackimi. Kaznodzieja winien znać nie tylko samą treść wyjaśnianego tekstu biblijnego, lecz również zasady, według których wolno mu w nauczaniu dokonywać akomodacji tekstu biblijnego. Słuchacze chcą bowiem wiedzieć, czego sam Bóg uczy, a nie to, co się kaznodziei wydaje. Wywody swe zilustrował ks. J. Kudasiewicz przykładem homiletycznego wykorzystania Ewangelii dzieciństwa.

Ks. dr Marian Wolniewicz postulował uwzględnienie najnowszych osiągnięć biblistyki w katechizacji. Tak jak w historii biblijnej Starego Testamentu nauczanie winno się zaczynać od powołania Abrahama, analogicznie w historii biblijnej Nowego Testamentu należałoby wyjść od przepowiadania apostołskiego, a więc od Dziejów Apostolskich, Listów, a nawet Apokalipsy. Tymczasem jednak nauczanie apostołskie znajduje bardzo małe odzwierciedlenie w katechizacji. Celem katechezy ma być ukazanie objawienia Bożego w dziejach narodu wybranego i Kościoła. Prelegent postulował współpracę katechetów i biblistów.

Na zakończenie obrad zabrał głos ponownie ks. prof. S. Łach. Dziękując uczestnikom zjazdu za udział w obradach, zachęcił jednocześnie biblistów polskich do dalszej współpracy w dziele badań egzegetyczno-teologicznych, przede wszystkim zaś w dziele upowszechniania osiągnięć polskiej szkoły biblijnej. Mówca podkre-

ślił nie mały już w tej chwili dorobek naukowy polskiej bibliistyki, ukazał jednak poważne zadania, jakie na biblistów nakłada m. in. reforma liturgii. W związku z tym ks. prof. S. Łach zapowiedział przygotowanie pod egidą sekcji bibliistyki KUL komentarzy do nowych czytań mszalnych; podkreślił, że tego rodzaju przedsięwzięciem sprostać dziś można jedynie poprzez pracę zespołową, do której zaproszeni są wszyscy bibliści w Polsce. Obsadzenie katedr bibliistyki w seminariach duchownych przez 2-3 biblistów umożliwi im wydajną pracę nie tylko w ramach diecezji czy zakonu, lecz również aktywne włączenie się do pracy służącej dobru całego Kościoła w Polsce.

Uczestnicy Kongresu wybrali na nowe pięcioletnie władze Sekcji Biblistów Polskich. Ponownie zostali wybrani: ks. prof. dr S. Łach, ks. doc. dr S. Grzybek i ks. prof. dr J. Stępień. Obrady VIII Kongresu zakończyła wspólna modlitwa dziękczynna.

VIII Kongres Biblistów Polskich stanowi kolejne ogniwo coraz bardziej ząbiającej się współpracy wszystkich biblistów w dziedzinie badań i upowszechniania ich wyników. Tym razem obrady upłynęły pod znakiem rozpracowania jednego problemu — hermeneutyki biblijnej. Zagadnienie to zostało omówione w referatach obejmujących bądź całość problematyki, bądź w aspekcie szczegółowych zastosowań reguł hermeneutycznych. Zjazd stawiał sobie cel nie tyle badawczy, ile raczej informujący o problemach współczesnej hermeneutyki, z tym większym zatem uznaniem trzeba stwierdzić, że zwłaszcza w referatach omawiających zagadnienia szczegółowe prelegenci ukazywali propozycje nowych rozwiązań. Dyskusja po referatach potwierdziła słuszność wyboru hermeneutyki jako tematu obrad i jego wielką aktualność. Właściwy bowiem rozwój studiów biblijnych zakłada dobrą znajomość warsztatu naukowego, dzięki której dojść można do oryginalnych wyników. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że organizatorzy potrafili stworzyć miłą atmosferę obrad, które upłynęły pod znakiem szczerzej wymiany myśli i wyników pracy naukowej. Zapowiedziane wydanie materiałów VIII Kongresu stanowić będzie jego dokumentację i wytyczną w dalszej pracy.

H. C. M. Vogt, *Studie zur nacherlischen Gemeinde in Esra-Nehemia*, Werl 1966, ss. XIX + 162.

Autor podjął się całościowego opracowania poszczególnych terminów zachodzących w Ezd-Neh, charakterystycznych w jakikolwiek sposób gminę, którą tworzą Judejczycy, powracający z niewoli babilońskiej. W zakres zainteresowań Vogta wchodzi głównie takie pojęcia, jak Izrael, Am, Juda, Gola oraz terminy wywodzące się od nich. Nadto autor nie omieszczał zająć się — i to bardzo szczegółowo — zasadniczymi przeszkodami w restauracji świątyni, w odbudowie murów miasta Jeruzalem i w

przeprowadzeniu wewnętrznej reformy, zaprojektowanej przez Ezdrasza, głównego bohatera drugiej części dzieła kronikarskiego Ezd-Neh.

Nie ulega wątpliwości, że takie całościowe opracowanie uzupełnia dotychczasowe wyraźne braki w tym zakresie. Dotąd zajmowano się li tylko wyjaśnianiem poszczególnych pojęć, bez ich wzajemnej relacji, nierzadko na marginesie czy okolicznościowo. Tak np. G. von Rad w artykule, liczącym zaledwie 7 stron, wyjaśnia pojęcie *jisrā'el* i *jehūdīm*¹. L. Rost interpretuje termin *'am* w ramach

¹ *Das Geschichtsbild des chronistischen Werkes*, BWANT 1930, s. 19—25.